

Družboslovno strokovno izrazje

POVZETEK: Tvorjenje strokovnega izrazja je v teoriji knjižnega jezika ena temeljnih nalog jezikovne kulture. Članek navaja temeljna načela izrazoslovja, ki jih mora upoštevati vsaka stroka, če želi svoj pojmovni svet sistematično in ustrezno poimenovati. Družboslovje pri tem ne sme biti izjema, saj naj bi vsaka veda hkrati z znanjem razvijala tudi lastno strokovno izrazje, kar štejemo kot dokaz višje zavesti, izhajajoče iz védenja o pomenu nacionalnega jezika kot sporočanske in aksiološke kategorije.

KLJUČNE BESEDE: teorija knjižnega jezika, strokovno izrazje, družboslovje, slovenščina.

Ena najpogostejših zmot, ki prevladuje med Slovenci glede jezikoslovcev, je, da slovenisti svoj delovni dan preživijo med večnim izmišljanjem neologizmov, ki jih ponujajo uporabnikom slovenskega jezika namesto tujih besed. V najboljšem primeru tvorimo jezikoslovci izrazje za svoje znanstveno področje, če se pokaže potreba po novem strokovnem izrazu, veseli pa smo, če nas k sodelovanju povabijo strokovnjaki, ki urejajo svoj pojmovni svet s tvorjenjem slovenskega izrazja. Takšno tvorno sodelovanje med jezikoslovjem in posameznimi strokami se je izkazalo za najplodnejše, njegov rezultat so bili številni terminološki slovarji in standardi strokovnega izrazja.

Praksa kaže, da nove besede najpogosteje tvorijo poklicni uporabniki knjižnega jezika, večinoma strokovnjaki in novinarji. To je samoumevno, saj je strokovnjak tisti, ki raziskuje svet in odkriva nove pojave, ki jih je treba poimenovati; novinar pa prav tako poroča o novostih, zato mora poimenovanje za nov predmet ali pojem, o katerem se večinoma seznani v tujem jeziku, slovenskemu bralcu predstaviti v slovenščini. Od njunega poznavanja jezika in njune zavesti o potrebnosti slovenskega poimenovanja je odvisno "izobraževanje" (kot bi rekel Levstik) jezika. Novinarji se s teorijo jezikovne kulture in onomazilogijo (izrazoslovjem) seznanijo med študijem, strokovnjaki najrazličnejših področij pa se med univerzitetnim izobraževanjem žal ne ukvarjajo s strokovnim izrazjem iz jezikoslovne perspektive, saj večina fakultetnih študijskih smeri nima predmeta, ki bi bodočega strokovnjaka seznanjal s strokovnim pisanjem in jezikom ter njegovim delovanjem in izpopolnjevanjem v znanstvenih besedilih. Tako so stroke in strokovnjaki dveh vrst: take in taki, ki izhajajo iz tradicije in se zavedajo pomena urejenega izrazja v slovenščini, ter tiste in tisti, ki verjamejo, da je slovenščina v stroki nepomembna, da jo bo tako ali tako kmalu nadomestila angleščina. Kam sodi družboslovje, presodite sami.

Vsaka veda naj bi hkrati z znanjem razvijala tudi lastno strokovno izrazje, saj »skrb za urejenost izrazja štejemo za dokaz višje zavesti, praviloma sloneče na spoštovanju

pomena nacionalnega jezika kot komunikacijske in aksiološke kategorije» (Korošec, 1996: 257). Tvorjenje strokovnega izraza je v teoriji knjižnega jezika ena temeljnih nalog jezikovne kulture kot teoretsko podprte nege knjižnega jezika (Havránek, 1932: 32).

Medtem ko se splošno besedišče vsakega jezika razvija zaradi splošnih razvojnih, družbenih ali estetskih razlogov in nanj skoraj ne vplivamo, saj deluje samo iz sebe, pa za izraze to ne velja. To, kar ga dela drugačno od splošnega besedišča, je »/n/ajelegantnejša institucija za uravnavanje jezikovne prakse v strokah« – terminološki dogovor (Korošec, 1996: 258). Vendar je tudi tu potrebno meddisciplinarno sodelovanje stroke in jezikoslovja, ki ob poimenovalni teoriji upošteva tudi splošna teoretična načela knjižnega jezika, jezikovnokulturna načela in zgodovinske posebnosti (Korošec, 1992: 264).

Med družboslovci pogosto prevladuje mnenje, da lahko v stroki en pojem/pojav poimenujemo z več besedami, potem pa se bo ena že uveljavila. S tem kršimo temeljno načelo izrazoslovja. Za uvod v družboslovna terminološka razmišljanja zato povzemimo osnovna načela izrazoslovja:

1. zahteva po **enoumnosti strokovnega izraza** (znotraj te zahteve deluje zahteva po **ujemanju** med pojmovnim svetom in poimenovalnim sistemom stroke);
2. po **knjižnosti** (podrejanje pravilom knjižnega jezika);
3. po **čustveni nezaznamovanosti** (neekspresivnosti);
4. po **kratкости** strokovnega izraza (pri čemer je zaželena enobesednost, vendar je ni mogoče vedno uresničiti);
5. iz vseh teh zahtev izhaja zahteva po **ustaljenosti** termina, tj. zahteva, ki velja za jezik sploh in jo teorija jezikovne kulture rešuje z Mathesiusovim (1932) načelom prožne ustaljenosti. V izrazoslovju je pomembnejša ustaljenost, zato se termini spreminjajo redko (npr. ko zaradi novih spoznanj beseda ne ustreza več in jo želi stroka nadomestiti z natančnejšo) in po temeljitem premisleku.

V komunikoloških besedilih avtorji na primer nedosledno uporabljajo besedi *komunikacija* in *komuniciranje* za tisto, kar slovensko poimenujemo *sporočanje*. Obilje, ki je sicer v vsakdanjem jeziku običajno, deluje v strokovnih besedilih moteče in nasprotuje prvemu načelu. Ena prvih nalog Komunikološke terminološke sekcije¹ je bila raba temeljnih izrazov *komunicirati*, *komuniciranje*, *komunikacija*, *komunikacijski* v vedi, ki se imenuje *komunikologija*. Glede na jezikovnokulturno izhodišče, da bomo dajali prednost slovenskim poimenovanjem, če bodo ustrezna in tvorbeno primerna, smo navedeno besedno družino latinskega izvora nadomestili s slovensko, kot jo je deloma v slovnico uvedel že Toporišič (1984: 593 in nasl.): *sporočati*, *sporočanje*, *sporočilo*, *sporočanski*, ustaljena pa je tudi v drugih slovenskih, predvsem jezikoslovnih delih. Na predlog Toma Korošča je nekajkrat v besedilih uporabljena beseda *sosporočanje* za *komuniciranje*. Beseda s pomenom predpanskega obrazila so-, tj. izražanje vzajemnosti, medsebojne povezanosti, bolj napeljuje na obliko latinskega *communis*. Tako bi bila ustrezno rešena nasprotovanja tistih posameznikov, ki so besedo *sporočanje* zavračali, češ da ne vsebuje navedenega pomena, in ki so za slovensko

ustreznico *komuniciranju* predlagali *sporazumevanje*. Slednja je neustrezna zaradi osnovnega pomena, tj. z *dogovarjanjem prihajati do medsebojnega razumevanja, sodelovanja*, kot ga ponazarjata tudi iztržka v Slovarju slovenskega knjižnega jezika: *sporazumevati se za cene; državi sta se sporazumevali o novi pogodbi*. Uspešnost predloga (*so*)*sporočanje* smo preverili v prevodih temeljnih komunikoloških del, zbranih v Komunikološki hrestomatiji 1 in 2. Nadaljnje prevajanje in dokončna odločitev komunikologov, da jo bodo uporabljali pri predavanjih in strokovnih razpravah, jo bosta morda ustalila.

Prevzeta beseda *komunikacija* (in nanjo nanašajoči se pridevnik *komunikacijski*) je tako rabljena le v prvem in drugem slovarskem pomenu (Slovar slovenskega knjižnega jezika: SSKJ).² Prevzeti izraz je ostal tudi za poimenovanje vede, torej *komunikologija* (npr. študij/študent komunikologije), in nanj se nanaša pridevnik *komunikološki* (npr. komunikološke raziskave, metode ipd.). Slovenska ustreznica *sporočaneslovje* (Toporišič 1992, 298) in iz nje izpeljani pridevnik *sporočanesloven* sta gotovo manj primerna in vztrajanje pri tem, da bi nadomestili z njima prevzeta izraza le zaradi razmerja tuje – domače, bi nasprotovalo načelu ustaljenosti in hkrati tudi uveljavljenosti uradnih poimenovanj, ne nazadnje tudi upoštevanju razvojnega vidika vede, ki se je od svojih začetkov na Slovenskem razvijala kot komunikologija.

Glede terminologije je potemtakem tudi v družboslovju veliko dela in možnosti za interdisciplinarno sodelovanje. Naj bo torej ta rubrika v novi zasnovi revije Družboslovne razprave dober začetek – vabim vas, da s svojimi razmisleki, vprašanji in predlogi za novo slovensko družboslovno izrazje sodelujete pri njenem ustvarjanju.

Opombe

1. Konec leta 1998 je bila v okviru Komunikološkega društva Slovenije ustanovljena Komunikološka terminološka sekcija. Ideja o poenotenju slovenskih komunikoloških strokovnih izrazov se je rodila ob prevajanju *Komunikološke hrestomatije* 2. Izvolili so me za predsednico te sekcije, delo pa je potekalo uspešno predvsem zaradi znanja polne znanstvene zasedbe, saj smo se sestajali enkrat tedensko pod strokovnim vodstvom red. prof. dr. Slavka Splichala za komunikološki del in red. prof. dr. Toma Korošca za jezikoslovni del razprave. Naša prva naloga je bila, da ob prevajanju temeljne angleško pisane komunikološke literature, ki je študijsko gradivo za študente komunikologije, usklajujemo, tvorimo in predlagamo slovensko strokovno izrazje za poimenovanje pojmovnega in predmetnega sveta vede, ki se ukvarja z raziskovanjem (so)sporočanja. Zaradi prezaposlenosti je delo trenutno zastalo, upam, da se bo jeseni nadaljevalo z nastajanjem komunikološkega slovarja.
2. 1. *sredstvo, objekt, po katerem je možno premikanje iz enega kraja v drugega*: ta cesta je edina komunikacija, ki omogoča dostop v mesto; cestne, železniške komunikacije; gozdne komunikacije; javne komunikacije; gradnja strateško pomembnih komunikacij / strokovnjak za komunikacije / promet teče po novi komunikaciji 2. *s prilastkom sredstvo, ki omogoča izmenjavo, posredovanje informacij; komunikacijsko sredstvo*: moderne komunikacije; uporabljajo različne komunikacije: kurirsko službo, pošto, telefon.

Literatura:

- Havránek, Bohuslav (1932): Ukoly spisovného jazyka a jeho kultura. *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Ur. B. Havránek in M. Weingart. Praha: Melantrich A. S, 32–84.
- Mathesius, Vilém (1932): O požadovku stability v spisovném jazyce. *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Ur. B. Havránek in M. Weingart. Praha: Melantrich A. S, 84–130.
- Korošec, Tomo (1996): O nekaterih poimenovalnih vprašanjih v oglaševanju. V: Slovenska država, družba in javnost. Ur. Anton Kramberger. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 257–266.
- Korošec, Tomo (1998): *Slovenski vojaški jezik*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- SSKJ. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Elektronska izdaja. SAZU in ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik. Ljubljana: DZS.
- Toporišič, Jože (1984/1976): *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Toporišič, Jože (1992): *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Rokopis sprejet marca 2001. Po mnenju uredništva je članek uvrščen v kategorijo: izvirni znanstveni članek (s kvalitativno argumentacijo).